

Hvordan kan hat som sosial kraft overvinnes

Hatet og hatets konsekvenser - som aggresjon og alle de følger av skadelig, nedbrytende art som det har og har hatt - er et grunnmotiv gjennom hele menneskehetens historie. Så langt vi kjenner menneskehetens fortid, finner vi også dette grunnmotiv. Betrakter vi så det tyvende århundre og sammenligner det med tidligere århundrer ut fra dette synspunkt, kunne man si at hatets konsekvenser i vårt århundre synes å ha nådd en viss kulminasjon. Det kan jo ikke være tale om at det har minket! Naturligvis kjenner vi ikke helt nøye hvert eneste tidligere århundre i historien, men det er knapt tenkbart at der har vært mer hat enn i det tyvende århundre. Det er allerede nok å betrakte de to verdenskriger. Tar man så med alle de tallrike mindre konflikter fra dette århundre, f.eks. i Kambodsja, dette forholdsvis lille område hvor to millioner mennesker ble myrdet på ganske kort tid, og andre tilsvarende hendelser som i Mocambique, Sri Lanka, Chile, Argentina etc. - har det ingen ende. Man kan hele tiden finne forferdelige eksempler i stor målestokk, i mindre målestokk og i den ganske lille, hverdagslige sammenheng.

Samtidig med dette er der også noe annet som synes å ha nådd en viss kulminasjon i det tyvende århundre, det man kunne kalle for freds-illusjonisme. Man ønsker og håper på fred i en viss lyseblå stemning, uten noen virkelig-hetsforankring. Umiddelbart før utbruddet av første verdenskrig hørtes optimistiske uttalelser fra fremtredende politikere. Etter første verdenskrig var det alminnelig å si at "nå er krig slutt for all fremtid, nå har vi opplevd at dette er så forferdelig at man ikke engang vil kunne tenke på å begynne en ny krig" - en sterk lyseblå pasifistisk stemning, men helt virkelighetsfjern for så vidt som den ikke førte til forandringer. Årsakene til annen verdenskrig bare tårnet seg opp.

Her er det også forbausende å se hvordan innstillingene kan skifte på kort tid. Radikale pasifister, så sterkt pasifistisk innstilt at de ikke engang ville ta i en revolver eller et gevær, forandret seg fullstendig i løpet av et par dager - før og etter 9. april i Norge. Etter et par dager var de medlemmer av motstandsbevegelsen. Hvor var pasifismen blitt av? - Vi må spørre: Hvordan kommer vi fra ønsket og drømmen om fred til noe som faktisk har virkninger og konsekvenser, som blir til realiteter?

Jeg vil prøve å belyse noe av dette felt. Det lønner seg da å begynne der hvor vi ser hatets egenart i den aller mildeste form, så mild at man egentlig ennå ikke kan kalle det for hat, men kan se at det er beslektet: antipatien. Når det er noe man ikke liker, kaller man dette ennå ikke for hat:

"Jeg synes ikke om det og det". Noe blir avgrenset. Men denne avgrensning kan vi, når vi betrakter den litt nærmere, finne beslektet med det som lever i hatet. La oss først se nøyer på denne milde, nøytrale antipati, der man rett og slett bare ikke liker et eller annet.

Her vil jeg føye til at vi i alle sanseintrykk har to ytterligheter: Sympati og antipati. I alle sanseintrykk er der alltid en viss grad av sympati. Mennesket åpner seg for verden, man ønsker ikke å være adskilt fra den, man vil oppleve en grad av sympati. Vi åpner oss for verden og for andre mennesker. Men samtidig er der i hvert eneste sanseintrykk en annen strøm: Man vil ha en viss distanse til opplevelsen, man avgrenser den, og så danner man seg en forestilling om den. Litt antipati, og dermed også angst, er det iblandet hver eneste forestilling vi danner oss om hva som helst i verden.

La oss ta et eksempel. En mann sier: "Jeg hater ertesuppe!" Han mener kanskje bare å si: "Jeg liker ikke ertesuppe". Det er jo helt nøytralt. Men nå kan det være at konen nettopp tvinger mannen til stadig å spise ertesuppe. Og nå kan vi se hvordan dette nøytrale, lille begynner å vokse, fordi konen har makten, og han vil verge seg. Mannen føler sin selvstendighet truet. Da kommer et nytt moment til. Man kunne si at det allerede er der i og med antipatien, man ønsker ikke å bli overrent - man vil ha verden litt på avstand. Hver gang antipatien vokser til hat, har den et innslag av frykt, angst, man føler seg selv truet. Og jo mer denne angsten vokser, desto mer vokser hatet. I ethvert hat finner man frykt. Man føler seg ikke sterk nok. Og dermed kommer denne antipati-holdning i form av hat, som etterhvert går over i aggresjon.

Betrakter vi disse to elementer som er å finne allerede i en hvilken som helst sanseopplevelse - hvor vi på den ene side gjerne vil forene oss med verden, og på den annen side holde den litt på avstand - da ser vi noe som er meget sammenblandet, komplisert, og som samtidig gjerne forløper i en pendelbevegelse. Vi finner det samme også i det sosiale. De aller fleste mennesker liker godt å være sammen med andre. Men så blir det for meget, og da trekker man seg ut, man vil være helt alene en stund. Har man vært alene litt for meget, kan man ønske å komme sammen med de andre igjen. Altså ser vi også i denne enkleste form av sosialt samvær en pendling mellom antipati og sympati. Det er vel ikke et eneste menneske som lever bare i det ene eller det

andre. Men det finnes jo de som trives best når de er sammen med andre. Og så har vi eneboeren, som lever helt for seg selv, langt borte fra omverdenen.

Vi ser tydelig disse tendenser. F.eks. dette å være sammen med andre: Se i sydlige land, langs Middelhavets kilometerlange sandstrender, hvordan folk ligger der i timevis tett i tett som sardiner i boks. Et stykke lenger borte er der full anledning til å gå en tur helt alene. Men nei, man skal åle seg inn og legge seg ned ved siden av en annen, tett i tett bortover på stranden. Men der er jo også mange som ikke kan utstå å ligge der på en strand sammen med andre, som nettopp søker en fjern vik og vil være helt alene.

Betrakter vi nå hele dette felt med henblikk på den sjelelig-åndelige utvikling i hele menneskeheten, ser vi at for tusener av år siden fantes det meget sjelden sterke individualiteter som helt hadde skilt seg ut fra gruppen. Stammen, klanen, folket hadde makten over alt og alle, bestemte hva man skulle tenke, tro og føle. Og så begynner i den verdenshistoriske utvikling enkeltmennesket langsomt å tre frem. Dermed utvikles også straks en sterk antipati: Man skiller seg ut fra gruppen, tar avstand fra dem man kommer fra, noe som egentlig er en forutsetning for å kunne utvikle det helt individuelle. Men hva gjør man så med det? Vi ønsker jo ikke å forbli helt alene. Og så faller vi lett tilbake i en gruppe, etter å ha fristet enkelttilværelsen en liten stund.

Først er man naivt en del av en familie, et folk, en trosgruppe. Så skiller man seg ut, man vil ikke lenger være inne i dette. Men hva gjør man så? Kan man forbli alene? Det er det store utviklingsspørsmål. Finner da det enkelte menneske, individualiteten som skiller seg ut, andre som er i samme situasjon? Og kan disse finne sammen i et nytt fellesskap uten bare igjen å danne en ny instinktiv gruppe? Er det mulig å komme til et gjennombrudd til en helt ny art av fellesskap som ikke har dette instinktive preg? Slik at hele individualiteten kan gå gjennom tilstanden av adskillelse og distanse, og så komme videre til et nytt nivå?

I denne store, spennende utviklingsgang ser vi hvordan makten i de gamle gruppedannelser vokser i styrke, så å si stritter imot, og at det er en stor prøve for det enkelte menneske som løser seg ut: om det bare faller tilbake dit det kom fra eller i en annen gruppe, hvor individualiteten, enkeltmenneskets muligheter går tapt.

I det enkelte menneskes liv, hvor det er noenlunde harmonisk, kommer barnet fra en trygg familie. I våre dager er jo dette svært ofte allerede ødelagt fra begynnelsen av, - men forutsatt at der er en varm, god og støttende kraft i familien, så kan jo ikke barnet forbli i den når det vokser opp. Det må løse seg ut. Hvis det som voksen fortsetter å være som et barn i familiegruppen, er det naturligvis tilbakestående. Et menneske som ikke har utviklet seg utover dette, viser hvilken makt familiegruppesjelen ennå har over det. Det klarer ikke å gå gjennom dette nåløye av enkeltindividualitetens egen, selvstendige kamp, hvor en forvandling må finne sted. Hva er det som skjer i denne forvandling?

Vi går nå en liten omvei, hvor vi skal betrakte noen fenomener som ligner svært på de nevnte gruppedannelser, som er bestemt av sympati, antipati, hat og aggresjon - men nå i dyreriket. Jeg tar et eksempel fra et dyreeksperiment beskrevet av Konrad Lorenz i hans bok "Det såkalt onde", som utkom for 27 år siden. Det dreier seg om et eksperiment om sosiale fenomener, utført på rotter. - Man benyttet en innhegning som var omtrent så stor som denne salen, omgitt av murer slik at rottene ikke kunne komme ut. Inne i denne innhegning arrangerte man det så godt som mulig for rottene, med alt som rotter liker, busker, trær, små krinkler og kroker, dammer - altså ikke bare en betong-tilværelse, men et riktig lite rotteparadis! Og nok av mat, ingen kamp for tilværelsen. De kunne bare være der og spise og trives og rusle omkring, kunne gjemme seg en stund, komme frem igjen osv.

Nå tok man sytten rotter, bevisst utvalgt fra sytten helt forskjellige steder, slik at disse rottene aldri hadde truffet hverandre før - altså ikke sytten rotter fra samme familie, kun av samme art. Så ble det gjort nøye observasjoner. Hva skjedde? Først rusler de omkring, truer hverandre litt, viker unna for hverandre. Inntil det skjedde i ett av disse eksperimentene (der ble gjort flere) at to fant hver andre som han og hun. I samme øyeblikk er hele stemningen i innhegningen forandret. De to har funnet hverandre og dannet et par. Nå begynte de å forfølge de andre. De to raste mot en. Den ene hadde ingen sjanse. Den ble jaget rundt, oppover trær, inn i busker, i huller osv., inntil den ble drept. Etterhvert myrdet de alle de andre rottene, uten unntagelse. De to forfulgte de andre etter tur og utryddet systematisk alle de andre, helt til de var alene i innhegningen. I de færreste tilfeller ble ofrene drept direkte. De ble langsomt torturert ihjel. De to løp etter dem slik at de ble mer og mer utmattet, bet dem i kroppen, i halen, helt til rottene segnet om. - Konsentrasjonsleir? Oppfører disse rottene seg menneskelig? Eller er det menneskene som oppfører seg som rotter? La oss være litt forsiktige.

Hva skjedde der nå? Noe meget overraskende, for dem som ikke kjenner dette eksperimentet fra før. Nå var de to alene i hele innhegningen. Der er nok av mat, de får unger; rotter formerer seg jo svært raskt, slik at innen over-skuelig tid kunne eksperimentet utvides til å omfatte fire generasjoner rotter: barn, barnebarn, oldrebarn og helt til tippoldebarn, og så alle kusiner, fettere, tanter og onkler! Det myldret av rotter, men der var ingen kamp for tilværelsen, for det ble lagt ut mat nok til alle.

Begynte de nå å kjempe mot hverandre? Nei! Det hele gikk helt fredelig og elskverdig for seg. Alle tok hensyn til hverandre, når de spiste gikk en sterk rotte litt til siden for den som var svakere, ikke tale om noen kamp for tilværelsen hvor de sterke undertrykker de svake. En koselig familie! Som dyreadferdspsykologen sier: "Kontaktberedskapsadferd". Med det menes f.eks. at de kryper under maven på hverandre eller over ryggen på hverandre - små klumper av flere rotter sammen, enda tettere enn på badestranden. Det er altså helt feil å si at bare hat og aggresjon, myrderier og tortur er typisk for rotter, for de er på den annen side presis like elskverdige og koselige.

Mens nå denne nye klanen levet der i innhegningen, gjennomførte man et nytt trinn i eksperimentet. Man tok en helt fremmed rotte og satte den inn i innhegningen. Hva skjedde da? Først merket rottene ingenting, de har nemlig et svært dårlig syn. Det er på lukten de kjenner hverandre, det kan eksperimenter bevises. Nå kom den første som etter en liten stund luktet den fremmede. I samme øyeblikk setter denne rotten i et høyt, skingrende, satanisk skrik, og alle de andre rottene i klanen stemmer i det samme sterke, skarpe hyl og styrter seg over den nye - men hvor er den? Det kan de jo ikke se, og så plutselig biter de en av sine egne bare som en misforståelse, helt til de merker at det ikke var riktig. Så finner de innvandrerer, som blir drept, helt skånselsløst bitt i stykker. En annen lukt på deres område, det skal de ikke ha noe av! Innvandrerer har her ingenting å gjøre. - Hvorfor skal de utrydde den ene stakkars rotten, den hadde ikke gjort noe galt, den ble angrepet før den hadde fått bitt en eneste av de andre. Bare på grunn av lukten! Vi ser her i gruppearten av det dyriske: selvheldelse, som fører til aggresjon der hvor arten trues av noe utenfra.

Nå kan vi betrakte det samme hos menneskene. Når den enkelte individualitet begynner å tre ut av gruppestadiet, av klanen, familien eller en annen gruppe, skjer det noe dramatisk. For hva gjør man så videre med dette? Det er ikke mulig bare å skille seg ut, det blir ulevelig. Der må skje noe. For det første må man være sterk nok til å tåle det; er man svak, rutsjer man bare tilbake i den samme eller i en annen gruppe. Det blir uutholdelig hvis den enkelte ikke kan komme andre individualiteter imøte. I mange tilfeller faller man derfor tilbake til en annen type av gruppe, bare med en litt annen farve.

Hva skjer der med hensyn til sympati og antipati, når det virkelig lykkes å danne et nytt fellesskap av individualiteter? Så lenge man bare pendler mellom sympati og antipati, er man innenfor gruppen - I det øyeblikk man kommer utover det gruppeaktige, blir mennesket istand til å betrakte sympati og antipati utenfra, og det betyr en selvovervinnelse. Det kunne aldri skje blant rotter. Vi ser tilbake på oss selv i vårt forhold til verden og andre mennesker, hever oss opp over sympati og antipati og betrakter det hele som et landskap. Da får vi øye på det andre mennesket som er på samme vei. Og da våkner interessen for den andre. Her går, nemlig interessen utover sympati og antipati - jeg er interessert i hvordan dette menneske er. Og fremfor alt: hvordan det utvikler seg, hvor det kommer fra og hva som nå videre skjer med det. Hvis man kommer til dette individuelle, finner man at ingen mennesker er like, og at de har ubegrensede muligheter til videre utvikling. Man kommer hinsides den naive, instinktive sympati eller antipati.

Jeg vil knytte an til en betraktning av Václav Havel som jo også har vært invitert til hat-møtet i Oslo i disse dager, fra hans bok "Brev til Olga fra fengselet". Straks han kom ut av fengselet og så sent som inntil et halvt år før han ble president i Tsjekkoslovakia, ble han forfulgt av den herskende gruppe. I fengselet, hvor han ikke visste noen ting om at han kom til å bli valgt til president, men hvor han tvert imot måtte regne med å bli torturert, gikk han gjennom et indre oppgjør. I disse brev fra fengselet kan vi se hvorledes han kjemper for å komme frem til et høyere nivå: å finne seg selv i sin identitet, i individualiteten, i det som har kontinuitet. Hvordan klarer det enkelte menneske, isolert i fengselet på grunn av sin egen holdning, å erverve seg denne styrke?

Václav Havel har en meget interessant beskrivelse i disse brevene til sin hustru. Han betrakter det han kaller for troskraften. Et menneske har en overbevisning, det kan være en religiøs tro, eller en annen art av tro, men iallfall en overbevisning om noe. Det gir styrke, uten en slik overbevisning er man svak. Men hvordan er denne tro eller overbevisning? Han beskriver den slik, i to faser: Den første fasen er helt åpen, den kan presis være like meget god som ond. En overbevisning hos et menneske kan godt være konstruktiv, men kan nøyaktig like meget være destruktiv. Og da kan vedkommende ut fra denne tro fanatisk komme til å hate andre mennesker og slå dem ned fordi de har en annen tro. Der kan jo komme så mangt ut av en tro. Den er ubestemt i første fase. Ja, man kan beskrive den litt mer, og da har Václav Havel et helt presist uttrykk. Han sier: "Troen, hvordan den enn er, religiøs eller moralsk er i første fase dyrisk, animalsk, en direkte fortsettelse av selvoppholdelsesdriften."

Jeg tror det er en helt eksakt beskrivelse. - Men man kan gå videre til neste fase: Den reflekterte tro. Nemlig der hvor man selv betrakter det hele og spør seg: "Hvordan er nå det?" "Hva er der egentlig i dette?" Altså hvor man interesserer seg for saken ved å aktivisere sin tenkning. Den reflekterte tro er aldri fanatisk. Man har

ingen lyst til å prente den inn i andre, det hører bare til på det første stadium hvor man vil at andre skal tro det samme. På det neste trinn er der frihet. Da er troen reflektert. Men hvordan kan den bli det? Dette spør Håvel seg om, der han sitter i fengselet med dødstrusselen hengende over seg hver dag. - Kraften i ham kan belyses av det som skjedde med ham ifjor, da han satt i fengselet. Av makthaverne fikk han tilbud om fritt leide til USA. For myndighetene ble det etterhvert meget ubehagelig å ha ham i fengsel. Hvis de bare kunne få ham vekk, ville det bli meget bedre. De turde heller ikke lenger myrde ham, for da ville det bli enda verre for dem selv. Men Håvel sa nei: "Jeg er urettferdig satt i fengsel, jeg vil ha rettferdig-het!" Han var ikke ute etter å gjøre det behagelig for seg selv.

Og nå kommer dette moment som han beskriver som "en verden som går gjennom en oppstigning fra første til annet trinn". Han sier at det oppnås ikke uten selvovervinnelse. Man må kunne sette seg selv helt til side. Først da når man det trinn hvor man kan møte andre frie mennesker i gjensidig interesse og komme til et fellesskap som er helt anderledes enn den varme eller kalde gruppeholdning som man opprinnelig var ledet av. Dette nye kan man være med å skape ved selvovervinnelse. Hva kaller han så dette nye fellesskap? Han kaller det: "Åndens orden" - mens det andre kun er en fortsettelse av selvoppholdel-sesdriften, det dyriske i mennesket. Man må altså heve seg over dette for å komme til "åndens orden". Man kommer ikke til denne oppstigning uten først å gå ut av gruppen - rase, folk, familie, parti, religion, hva det enn er. Man blir først helt hjemløs. Og der hvor man blir hjemløs, er man på vei til å bli verdensborger. Da er man sammen med alle de andre. Kun den som helt lar det gamle falle, blir helt hjemløs og kan også være sann verdensborger.

Det er det store spørsmål i tiden som kommer: Klarer den enkelte å gå gjennom dette? Klarer tilstrekkelig mange å gå gjennom denne omsmelting, denne selvovervinnelse, hjemløshet, uten å fortape seg i intetheten for å komme til dette høyere nivå: "Åndens orden"?

Her ligger det et risikomoment. I det tyvende århundre ligger dette luften: å ville komme ut av alle små grupper. Alle skal bli verdensborgere: Alle reiser, vi ser det også i hele mediautviklingen. Da kommer det lett frem en skyggeaktig karikatur av det som egentlig skulle oppstå. Det er den flate, innholdsløse verdensborger, hvor man er revet løs fra alt det man kom fra og så havner i en grå intethet, en kvalitetsløs verdensborgerstand. Det er en fare som ligger snublende nær.

Hele menneskeheten streber i dag underbevisst mot verdensborgerskap. Våre dagers folkevandring utgjør det mangedobbelte av alle folkevandringer i tidligere tider. I alle land lever der store grupper av andre folkeslag, det strømmer uavbrutt. Men man må ikke bli stående ved dette underbevisste i menneskeheten. Hvis man ikke går gjennom dette nåløye i den enkelte individua-litet, denne selvovervinnelse og reflekterte tilbakeskuen, slik at det finner sted en oppstigning til neste trinn, da havner man i noe innholdsløst. Men dersom vi går gjennom dette, da begynner verden å åpne seg helt på ny. Alt får ny farve, hvert menneske blir interessant, uansett hvor det kommer fra. Glir man derimot bare inn i det hjemløse verdensborgerskap uten selvovervinnelse, blir resultatet bare grått og flatt.

Det er en stor og dramatisk kamp som her foregår. Nettopp der hvor man kommer inn i dette grå og overfladiske, hvor de gamle grupper riktignok er borte, men hvor man ikke går gjennom en forvandling - der danner det seg raskt nye maktgrupper. De kan være av forskjellig type. F.eks. som i Sovjetunionen, hvor vi finner en massiv gruppe med selvhevdelsestrang, som ikke bygger på et bestemt folk, en religiøs gruppe eller en rase, men på partiet. I den stali-nistiske tiden ble det utøvet en maksimal aggresjon mot dem som truet eksistensen av denne nomenklaturmakt. Dette gjelder ikke bare Sovjetunionen, det kan skje hvor som helst. Det gjelder alle nye grupper som hevder sin makt, det blir den samme type som de gamle, trosbundne gruppedannelser, bare at de nye er meget farligere. De gamle går nemlig til grunne av seg selv, mens disse nye dannes som kreftsvulster i menneskehetens eksistens - langs denne vei hvor det enkelte menneske skulle gjennomgå forvandlingen og stige opp til "åndens orden".

Ser vi nå inn i alt dette som lever omkring oss i vår tid, må vi stille spørsmålet: Har den enkelte noen som helst sjanse?" Er ikke disse gamle og nye grupper, med trosfellesskap og hat mot andre grupper, med nomenklaturmakt eller kapitalistisk makt - så massive at det ikke nytter?

Da må vi flytte blikket utover det umiddelbart nære og se at i hele verdenshistoriens forløp er det alltid slik at der hvor noe nytt og avgjørende er ved å bryte frem, der begynner det alltid innenfra og tilsynelatende helt svakt. Likevel stiger det frem. Hva det nå kommer an på er hele menneskehetens utvikling. Og hvis vi betrakter situasjonen med dette for øye, ser vi at der i dag på tross av alle vanskeligheter vokser frem helt nye muligheter for det enkelte menneskes utvikling, til å løse seg ut av den gruppen det kommer fra og gå veien mot et nytt trinn hvor det igjen kan møte de andre. Vi ser at der hvor dette foregår, der ligger fremtiden for menneskeheten. Det er ingen grunn til pessimisme eller optimisme, begge deler er like fjernt fra den kvalitet det her dreier seg om: interesse for det som faktisk arbeider seg frem, og delaktighet og engasjement til medvirkning i dette felt.

Noe som er helt tydelig i dette felt, er at det først kun kommer som en svak berøring, man merker at der er noe. Men det er ikke nok. De gamle og nydannede gruppekrefter er så massivt bestemmende at dette nye først må vokse seg sterkere. - Jeg vil igjen knytte an til Håvel i fengselet, der han kjemper for denne indre identitet og merker at den bare er mulig gjennom en radikal selvovertvinnelse. Alt det jeg har i meg kan ikke bli som det før var, det må en forvandling til for å komme til denne "åndens orden". Han sier følgende: "Jeg merket at jeg berørte det". Han kommer ikke med noen filosofisk omformulering. Det er noe meget dypere og viktigere: Dette har med berøringssansen å gjøre. Ellers ville det hele kun ha vært ens egen forestilling. Gjennom selvovertvinnelsen kan mennesket berøre åndens orden og også bli berørt av denne - en vesensaktig, åndelig virkelighet som man umiddelbart erfarer. Det er ikke tale om noe filosofisk system, det er en virkelighet av en høyere orden som er tilstede, som jeg kan berøre og også bli berørt av. Og det er dette feltet vi må komme til. Før vi kommer dit, synker det hele ned til kun å bli hypoteser, teori, og da har vi slett ingenting vi skulle ha sagt overfor de makter som ellers bestemmer alt. Først når vi når frem til en høyere virkelighet, blir dette åndelige virksomt.

Hvor kommer så denne høyere, individuelle virkelighet fra? Fra hele menneskeheten, men ikke bundet til noe bestemt folk, en rase eller gruppe. Og den er ikke bare ny, den lever i hele verdenshistorien, som de gjentatte jordlivs virkelighet. Det er ikke tilfeldig at reinkarnasjonsideen er kommet stadig sterkere frem i løpet av de siste tiår, riktignok somregel svært uklart og tåket, med de forskjelligste overtroiske nyanser i seg. Hvis vi kommer til dette individualitetens felt, kan det bare tenkes konsekvent igjennom dersom det samtidig omfatter hele menneskehetens historie, en utviklingsvei "hvor, ingen andre kan ha gjort dette for meg". Det er da den helt individuelle opplevelse av at "jeg har vært her før" gjennom mange jordliv og utallige stadier på veien. Det er det overgripende, det evige i menneskets eksistens, som nettopp kommer til syne i møtet med andre individualiteter. Og her vokser da dette fellesskap i åndens orden frem som noe helt nytt - gjennom et møte mellom mennesker, uavhengig av folk, familie, rase, religionsbekjennelse. Alt man har fått utenfra, løser seg opp, og et helt nytt fellesskap begynner å dannes.

Så er da spørsmålet: Hvor sterkt kan dette bli? - Håvel sier: "Når man kommer til denne åndens orden gjennom selvovertvinnelsen, til det felt hvor man berører det åndelige og blir berørt av det som en virkelighet, da ser man at i dette har man ansvar for alt, og ingenting av det som har skjedd er glemt. Alt fra begynnelsen til øyeblikket her og nå hører med til meningen". Han kaller det for "den åndelige hukommelse" hvor han ikke visker noe ut og ønsker at det ikke skulle ha vært der eller tenker det bort: Vi har ansvar for alt!

Der er vi ved det dype, meningsfylte i verdenshistorien og i det enkelte menneskes liv. Først når dette trer frem for oss, får ordet skjebne en helt ny kvalitet. Først forbinder vi ordet bare enten med lykelige eller ulykelige ting som inntreffer: "Det var min skjebne at jeg skulle treffe det og det menneske", "Det var min skjebne at jeg skulle bli overkjørt" osv. - altså utvendigheter, noe som inntreffer utenfra, som man liker eller ikke liker. Men det er bare et foreløpig stadium. Først når interessen våkner i dette åndelige felt, da blir sammenhengene tydeligere. Da blir det til noe innholdsfylt, som vi kan kalle et "skjebnerike". Og det har styrke! Der hvor det blir virksomt, har det styrke, slik at alt annet blir som stoff i forhold til det. -

La oss så til slutt vende tilbake til alt det faretruende som finnes i vår tid innenfor raser, folkegrupper, religions- eller trosfellesskap, det som bare lever uforvandlet videre. Oppgaven er ikke å fordømme alt dette, men å stille spørsmålet: Hvordan kan en utvikling finne sted innenfor dette feltet? - Vi ser da ett fenomen som trenger til fullstendig forvandling, og det er staten. Statsdannelsene, slik de nå er blitt, utgjør en av de største hindringer som her må overvinnes. Det betyr ikke at staten skal avskaffes, det ville være absurd; men den må forvandles, få en ny struktur.

Hva menes med det? De fleste stater er oppstått ut fra en bestemt, samlet folkegruppe. Nasjonalstaten hadde sin verdenshistoriske betydning den gang en bestemt folkegruppe med rette kunne føle seg som én stat. Men denne tiden er forbi. Etter den verdensomfattende folkevandring som har funnet sted i vårt århundre, finnes det ingen slike rene nasjonalstater. Staten må forvandles. Innenfor et bestemt, avgrenset geografisk område lever i dag mange folkegrupper, og staten må ikke tilgodese en bestemt gruppe. Når det skjer, faller man tilbake til hat og aggresjon folkegruppene imellom.

Statsdannelsene må derfor langsomt forvandle seg. I hvilken retning? Slik at de avmagres, det vil si at man skiller ut alle de oppgaver som i virkelig-heten ikke hører inn under statens område. F.eks. må alt som knytter seg til en bestemt folkegruppe, nemlig hele kulturlivet, frigjøres fra staten og stilles helt på individualitetens grunn. Også næringslivet må løses ut av nasjonalstaten. Økonomien er i våre dager prinsipielt verdensøkonomi.

Jo mer vi betrakter hele dette område: sosiale grupperinger og hatets problem, desto bedre forstår vi at det er ytterst sammensatt og komplisert. Men det betyr ikke at det ikke er mulig å arbeide med det på en fruktbar måte. Man kan belyse det fra forskjellige steder, og langsomt ser man så punkter hvor et fruktbart arbeide kan settes inn.

Artikkelen gjengir i noe forkortet form et foredrag holdti Ingeniørenes Hus i Oslo 27. august 1990.

Försteutgave:

Libra, Oslo, 1985/2

Versjon av:

07.05.2010

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond